

Kitap Tanıtları
Book Reviews

ASYA-PASİFİK BÖLGESİNİN ULUSLARARASI POLİTİKASI (THE INTERNATIONAL POLITICS OF THE ASIA-PACIFIC)

Michael YAHUDA

Londra: Routledge Yayıncılık, 2011, 366 sayfa, ISBN: 978-0-415-47479-5.

Eser, 1973 ile 1993 yılları arasında görev yaptığı London School of Economics and Political Science, Asya Araştırmaları Enstitüsünde hâlen Fahri Profesör unvanı ile çalışmalarını yürüten ve asıl uzmanlık alanı dış politika analizi, Asya-Pasifik bölgesi ve özellikle Çin olan Michael Yahuda tarafından hazırlanmıştır. Yahuda, yayınladığı dokuz kitap ve yaklaşık 200 makalenin yanı sıra, söz konusu eserini de güncel gelişmeler ışığında üçüncü defa gözden geçirerek bu alanda akademik çalışma yapmayı hedefleyen okuyuculara donanımlı bir kaynak sunmuştur.

Başta Amerika olmak üzere ulusal ve uluslararası aktörlerin Asya-Pasifik bölgesine yönelik artan ilgisi, günümüzde uluslararası politikayla ilgilenenlerin dikkatini çekmektedir. Çin'in yükselişi, Hindistan'ın yükselişini, Japonya'nın ise düşüşünü beraberinde getirmiştir. Bu gelişmelere paralel olarak Kasım 2011'de ABD Başkanı Barack Obama, Avustralya parlamentosunda yaptığı konuşmasının bir bölümünde, Amerika Birleşik Devletleri'nin güvenlik önceliğinin Asya-Pasifik bölgesi olarak değiştiğini ifade etmiştir. Ancak Yahuda'nın söz konusu kitabını okuyanlar, Obama'nın bu ilgi odağı değişimi söyleminin aslında çok da gözle görülür bir eksen kaymasından ibaret olmadığını anlayacaktır.

Yazar, Asya-Pasifik bölgesine yönelik politikaları; küresel, bölgesel ve yerel eğilimler kapsamında inceleyen kitabının elimizdeki geliştirilmiş yayımını toplamda 11 bölümden oluşan iki kısımda hazırlamıştır. Kitabın 1945-1989 yılları arasını inceleyen birinci kısmında, Soğuk Savaş döneminin meydana getirdiği politik, ekonomik ve güvenlik ortamının Asya-Pasifik bölgesine yansımaları ele alınmıştır. Asya bölgesinin Soğuk Savaşa entegre olma aşaması olan Kore Savaşı (1950-1953) ve bölgedeki sonuçları detaylandırılmış

197

Güvenlik
Stratejileri

Yıl: 10

Sayı:19

ve Asya-Pasifik bölgesindeki dinamiklerin farklılığı ışığında oluşan savaş sonrası ortam çeşitli uluslararası ilişkiler teorileri kapsamında açıklanmaya çalışılmıştır. Dünyanın ABD ve Rusya arasında dengelendiği 1954-1989 yılları ise bölgede Çin ve Rusya müttefikliğinin düştüğü ve Asya-Pasifik bölgesi için daha karmaşık bir dönemin başladığı yıllar olarak aktarılmıştır. 1950'lerin sonlarında ve 60'lı yılların başında, Çin ve Rusya'daki komünist partilerin ters düşmesi ile Asya-Pasifik bölgesi ülkelerinin komünist partileri de Moskova veya Pekin arasında seçim yapmak durumunda kalmıştır.

Bu çatışma aynı zamanda bölgedeki küçük komünist güçlerin de bağımsızlık girişimlerini beraberinde getirmiştir (Kuzey Kore ve Kuzey Vietnam örneğinde verildiği üzere). Ancak genel itibarıyla bölge ülkeleri coğrafi ve etnik öğelerden dolayı Çin'den yana eğilim göstermiştir. Yazar, Asya-Pasifik bölgesindeki her gelişmeyi Amerikan dış politika ekseninde de değerlendirmeye almış ve döneme ait söylemleri ve politikaları neden ve sonuç kuramsalında detaylandırmıştır. 1971-1999 yılları ise dünyada ABD, Sovyetler Birliği ve Çin stratejik üçgeninde ele alınmıştır. Soğuk Savaş döneminde tüm mücadele Moskova ve Washington arasında vuku bulmuş; hatta Kissenger'in 1974 Pekin ziyareti bile Çin'i uluslararası arenada öne çıkarmaya yetmemiştir. Yahuda, Çin'in diğer iki aktör kadar güçlü olmasının önündeki engelleri ve bunların aşılma aşamalarını da Çin ve Asya-Pasifik başlığı altında okuyucularına daha detaylıca sunmuştur.

Kitabın birinci bölümüne ait ikinci kısmında ise Asya-Pasifik bölgesinin uluslararası politikalarını belirleyen süper güçlerin ilk bölümde verilen zaman kesiti içerisindeki bölgeye ilişkin tutum ve politikaları analiz edilmiştir. ABD, Sovyetler Birliği, Çin ve Japonya'nın ele alındığı bu bölümde, ülkelerin geçirdikleri iç politika süreçleri ve bölge içi değişen dinamikler kronolojik olarak okuyucuya aktarılmıştır. Ekonomik olarak Çin'e artan oranda bağlı olmaya başlayan bölge, stratejik olarak ABD taahhütlerinden destek almaktadır. Bu bağlamda eski ABD Başkanı Bush'un teröre yönelik açtığı savaş tepki toplasa dâhi, ABD'ye meydan okur bir hareket sergilenmemiştir. Bu bağlamda yazar günümüzde çok konuşulan

Güney Çin Denizi'ndeki diplomatik krizler ve askeri gerilimlerin de Çin ve ABD'yi olası bir savaşa sürüklemeyeceği kanaatini belirtmektedir. Yahuda'ya göre, Çin geleceğe yönelik iç politikasının uyandırdığı soru işaretlerine rağmen hâlâ ticaret, yatırımlar ve teknoloji transferleri için ABD'yle olan ılımlı diplomasisini aksatmamaya özen gösterecektir. Diğer yandan, Tokyo, 1970'lerin ortasından itibaren bölgesel işbirliğine önem vermeye başlamıştır. Japon firmalarının işçi odaklı üretim sürecini Güneydoğu Asya'ya kaydırmaya başlaması, bölge içindeki karmaşık üretim ağı ve gelişen ekonomik ilişkilerin de temellerini atmıştır.

Kitabın ikinci bölümü ise 1991 yılı ve sonrasındaki yeni güç ilişkilerini ele almaktadır. Avrupa'yla karşılaştırmalar yapılarak, zaman içinde Asya-Pasifik bölgesinde de bölge içi işbirliğinin arttığı belirtilmiştir. Bu kapsamda ASEAN'ın (Brunei, Endonezya, Malezya, Filipinler, Singapur ve Tayland'dan oluşan Association of Southeast Asian Nations) bölgede entegrasyon için önemine değinmiş; ancak diplomasiye açık bir topluluk olarak gelişme başarısının sınırlı kaldığını savunmuştur. Yahuda, 2008 yılında yayımlanan ASEAN tüzüğüne rağmen Kuzeydoğu Asya'ya oranla daha iyi olmasına karşın Güneydoğu Asya'da bölgesel iş birliğinin yeterince gelişmediğini dile getirmiştir. Bu durumun gerekçeleri de yazar tarafından değerlendirilerek, konunun derinliğine ilişkin Asya bölgesinde yapılan karşılaştırmalar okuyucuya aktarılmıştır.

Sonuç itibarıyla, Asya-Pasifik bölgesine ilişkin siyasi tarih niteliğindeki söz konusu çalışmada, Yahuda, İkinci Dünya Savaşının bitiminden itibaren günümüze kadarki süreci bu bölgeye ait bilgi eksikliği bulunan okuyuculara detaylı, kapsamlı ve geleceğe dair çıkarımlar yaparak akıcı bir dille aktarmıştır.

Cavidan MORDOĞAN

Stratejik Araştırmalar Enstitüsü

JEOPOLİTİK: TÜRKİYE’NİN MİLLÎ GÜVENLİĞİ VE AVRUPA BİRLİĞİ ÜYELİK SÜRECİ

Dr. Bülent ULAŞ

İstanbul: Başlık Yayın Grubu, 2011, 368 sayfa, ISBN: 978-605-403319-5.

Bu kitap dünyayı bir bütün olarak görme ve algılamayı kolaylaştırma düşüncesiyle yayımlanmıştır. Yazar, bu araştırma incelemesinde, devletin yapısını, teşkilatını ve işleyişini konu almaktadır. Burada, yazar jeopolitik disiplini devlet yönetimi olarak görmesine rağmen; II. Dünya Savaşı sonrasında var olan bütün olumsuzlukların sebebi olarak gösterilen görüşlere şiddetle karşı çıkmaktadır. Ayrıca, yazar, kitabında, Soğuk Savaş sonrasında iki kutuplu dünya düzeninin sona ermesi ve çoğu devletin iç ve dış politik stratejilerini kaybetmeleri ile bu disiplinin önemini yeniden dünya düzlemine taşıdığını vurgulayarak, bu olumsuz görüşlere meydan okumaktadır.

Kitapta jeopolitik terimine detaylı teorik bir inceleme getirilmiş ve Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne uyum sürecini jeopolitik ve jeostratejik konumu ve özellikleriyle incelenmiştir. Yazar, bu eserle okura Türkiye’de millî güvenlik siyaseti üreten anlayışın ve yapının geliştirilmesine yönelik öneriler sunmaktadır. Yazar, kitabında genel olarak jeopolitiğin temel dinamiklerini nasıl etkilediğine yer vermektedir. Jeopolitiğin tarihsel gelişiminin kronolojik analizinde büyük önem taşıyan Soğuk Savaş Dönemi uzun soluklu anlatılırken, jeopolitiğin unutulma döneminin tasviri yeteri kadar açık dile getirilememiştir. Bu husus eserde geliştirilmesi gereken yönlerden birisidir. Buna ek olarak, küreselleşme ışığında, jeopolitiğin tanımının değişmesi ile yeni bir dönem başlamış; jeopolitiğe eleştirel bir bakış açısı kazandırılması hedefi güdülmüştür. Bu husus da küreselleşme sürecinde eleştirel jeopolitik algısına yeni bir boyut kazandırmaktadır.

Kitap iki bölümden oluşmaktadır: Kitabın birinci bölümünde, “*Jeopolitik’ten Millî Güvenliğe*” başlığı altında, jeopolitiğin kavramının tarihsel gelişimi ve jeopolitik teoriler ile bu terimin derin bir açıklamasını yapılmaktadır. Jeopolitiğin tanımlaması yapılırken, bu

201

Güvenlik
Stratejileri

Yıl: 10

Sayı:19

kavramsal çerçevenin içinde jeopolitiğin doğuşu ve jeopolitiğin klasik dönemi detaylı bir şekilde anlatılmaktadır. Bir başucu kitabı özelliği taşıyan bu kitap, Alfred Thayer Mahan'ın Deniz Hâkimiyeti Teorisinden, Friedrich Ratzel'in Biyolojik Devlet tanımlamasına; Halford John Mackinder'ın Kara Hâkimiyeti Teorisinden, Rudof Kjellen'in Devlet ve Güç kavramlarının tanımlanması ve Nicholas Can Spykman'ın Kenar Kuşak Teorisine değin çok geniş perspektifte bir kavramsal giriş yapmaktadır. Jeopolitik ve milli güvenlik algısının oluşmasında büyük önem taşıyan bu teoriler ışığında hem “millî güvenlik” hem de “jeopolitik” terimlerine yönelik olarak okurun bilgi dağarcığı zenginleştirilmektedir. Bunun yanı sıra, Karl Erns Haushofer'in Hayat Sahası betimlemesi gerçekten derin bir analizdir.

Birinci bölümün ikinci alt başlığı olan jeopolitiğin kavramsal boyutu bölümünde ise; jeopolitik teriminin geleneksel tanımından başlayarak, bu kavramın tüm problemleri alanlarına değinilerek karşılaştırmalı bir jeopolitik terimi analizine gidilmiştir. Bu bağlamda, jeopolitiğin değişmeyen unsurları olan coğrafi konum, sınırlar ve coğrafi bütünlük, ülkenin büyüklüğü ve kaynakları, fiziki coğrafi özellikleri gibi hususlar detaylı bir şekilde işlenmiştir. Ayrıca, jeopolitiğin değişken unsurları olarak millî gücün beşerî unsurları tanımlaması yerinde bir tanımlama olmuş ve bu bağlamda, devletin siyasi, askerî, ekonomik yapısı, bilimsel ve teknolojik yapısı, psiko-sosyal ve kültürel yapı ve nüfus yapısı hakkında bilgilendirmesi, yazarın detaylandırılmış incelemesini kuvvetlendirmektedir. Bunun yanı sıra, jeopolitik kavramının temel işlevleri olan açıklama ve yönlendirme, tasarımı, uyarılma, güç yönetimi, millî güvenlik siyaseti oluşturma ve uygulama işlevleri üzerine de detaylı bir anlatımı kapsamaktadır.

İkinci bölümde; “Avrupa Birliği (AB) Üyelik Süreci ve Türkiye'nin Millî Güvenliği” konusuna değinilmektedir. Güncel jeopolitik görüşler arasında yer alan ve ABD'nin jeokültür sapmasına yön veren Tarihin Sonu Tezi, Medeniyetler Çatışması Tezi, Medeniyetler Bütünleşmesi Tezi, Mihver Devletler Tezi ve Büyük Satranç Tahtası Tezleri üzerine kapsamlı ve okurun yorum yapmasına zemin hazırlayan bir analiz yapılmıştır. Bunun yanı sıra, Rusya Federasyonu'ndaki jeopolitik akımlardan olan Yeni Avrasyacılık

Akımı, Rus Milliyetçiliği Akımı ve Uzlaşmacı Jeopolitik Akım hakkında da yapılan teorik açıklamalar, Rusya'nın jeopolitik algısına yönelik yorum yapma yeteneğini zenginleştirmektedir. AB üyelik sürecinin millî güvenliğe etkilerini tartışırken; millî güvenlik sistemi ve millî güç unsurları üzerine etkilerine de değinilmektedir. Bunlara ek olarak, AB müktesebatına uyum maksadıyla Anayasada ve kanunlarda yapılan değişiklikler de eserin anlatım tarzını zenginleştirmektedir. Diğer yandan, devlet kavramı ve AB jeopolitiğine açıklık getirilirken, devletin ülke, millet, egemenlik, AB'nin devlet kavramı yönünden değerlendirilmesinde eksik bilgilendirmeye de karşılaşılabilmektedir. Ancak AB ve Türkiye'nin jeopolitiğine yönelik, AB Jeopolitiği kapsamında, AB Anayasası oluşturma çalışmaları, Avrupa kıtasının ve AB'nin jeopolitik görünümü ve Avrupa devletlerinin ve AB'nin Türkiye tasarımları konusu başarılı bir şekilde ele alınmıştır.

Son olarak, kitabın AB üyelik süreci ve Türkiye'nin millî güvenliği konusuna değinilen son bölümünde, Türkiye'de jeopolitik disiplini ve millî güvenlik sistemi; millî güvenlik sistemi ve yasal dayanakları ile temellendirilerek, millî güvenlik siyaseti oluşturma süreci sistemsel bir şekilde analiz edilmiştir. Eserin olumlu yönlerine yapılan vurguların daha belirgin olmasından ötürü, bu kitabın okunmasının akademik çalışmalarda fayda sağlayacağı kanaatindeyim.

Figen GÖKŞEN

Stratejik Araştırmalar Enstitüsü

203

Güvenlik
Stratejileri

Yıl: 10

Sayı: 19

MİLLİYETÇİLİK VE EMPERYALİZM YÜZYILINDA BALKANLAR VE OSMANLI DEVLETİ

Sacit KUTLU

İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007, 571 sayfa,
ISBN:978-975-6176-95-5.

Sacit Kutlu'nun kaleme aldığı bu eserde, 1648 Westfalya Barışı ile başlayan “*Ulus Devlet İnşa Süreci'nin*” Fransız İhtilali ile kazandığı aydınlanmacı fikirlerden sonra 19. yüzyılın başında geçirdiği evrim neticesinde geldiği Sosyal Darwinist çizginin başta Balkanlar olmak üzere Osmanlı coğrafyası üzerindeki etkileri ve yansımaları değerlendirilmiştir. 1815 Viyana Kongresi'yle, Büyük Güçlerin ilk kez bu kongrede siyasi literatüre dâhil ettikleri “*Doğu Sorunu'na*” zamanla hızlı bir değişim gösteren bakış açıları ve Osmanlı aydınlarının bu “*ikircikli modernizm*” karşısındaki yanılgılarının yansıdığı Tanzimat ve İslahat Fermanları'ndan Meşrutiyet Dönemleri ve literatürümüze On Yıllık Harp olarak geçen dönem detaylı bir şekilde incelenmiştir.

Eserin “*Giriş*” bölümünde Osmanlıların 1389 Kosova Savaşı sonucunda kalıcı olarak yerleştiği Balkanlarda, 19. yüzyılın başına kadar muhafaza ettiği “*Osmanlı Barışı*” (Pax Ottomana) üzerinde durulmuş ve bu barış ortamına dayanak görülen “*Miri Toprak Düzeni*”, “*Devşirme Sistemi*” ve “*Osmanlı Millet Anlayışı*” irdelenmiştir. Bunun yanı sıra, Batı Avrupa'nın özenerek ve hürmetle baktığı Osmanlı kimliğinin geçirdiği toplumsal ve siyasi süreçlerden sonra nasıl değiştiği anlatılmıştır.

Eserin “*Geciken Değişim-Dönüşüm*” başlığı altında birinci bölümde, 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra Balkanlarda bozulan “*Osmanlı Toplum Düzeni*” sosyal ve ekonomik parametreler doğrultusunda incelenmiştir. Bölgede ticari imtiyazlar kazanan Yunanlıların, Batı Avrupa'dan dalga halinde gelen “*Cumhuriyetçilik Ateşi*” ile harmanlayarak oluşturduğu entelijansiyalarının fikri ve iktisadi öncülüğünde, Osmanlı İmparatorluğu'na karşı başlattıkları isyan ele alınmış; Yunan İsyanı'ndan sonra Batı Avrupa'nın Doğu Sorunu'na karşı bakış açılarının statükonun korunmasından Filhelenist

205

Güvenlik
Stratejileri

Yıl: 10

Sayı:19

bir çizgiye nasıl kaydığı yazar tarafından örneklerle anlatılmıştır. Sırp İsyanları ve bölgede giderek özerkleşme eğilimi gösteren bölgesel iktidar sahiplerinin merkezi otoriteye bağlılığını arttırmak için girişilen Tanzimat ve Islahat reform hareketlerinin sosyo-kültürel bir tabana hitap etmekten çok siyasi içerikli yüzeysel kararlar olduğuna dikkat çeken yazar, reform hareketlerinin Balkanlarda “*Osmanlı Millet Sistemi*” ile bütünleşen reaya nezdinde mevcut durumu düzeltmek yerine, daha da bozduğunu rasyonel nedenler göstererek açıklamıştır. 1848 Paris Ayaklanması’yla başlayan yeni süreçte, Fransız İhtilali’nden sonra pozitivist kazanımların kaybedildiğini ve post-modern sömürgecilik yarışının başladığını vurgulayan yazar; kozmopolit ve içselleştirici, Fransız Milliyetçiliği’nin yerine Charles Darwin’in “*Doğal Ayıklanma*” tanımı ile açıkladığı “*Biyolojik Evrim Teorisi’nin*” Romantik Alman akımını etkileyerek siyasi literatürde oluşturduğu Sosyal Darwinizm’in güç kazandığından bahsetmiştir. Yazar, bundan dolayı, Bulgar Sorunu’na Sosyal Darwinist bakış açısıyla yaklaşan Batı Avrupa’nın “*Osmanlı boyunduruğu altında yaşayan Slavlara*” yardım edilmesi doğrultusunda bölgede açtığı eğitim kurumlarına ve yaptığı misyonerlik faaliyetlerine atıf yapmış; tehlikeyi savuşturmak isteyen Osmanlı İmparatorluğu’nun Batı’nın reform taleplerine karşı ilan ettiği Meşrutiyet’e giden yolu tarihsel anekdotlarla anlatmıştır.

Kutlu, ikinci bölümde “*Dışlayıcı Milliyetçilik ve İlerlemecilik*” başlığı altında, ilk olarak Makedonya ve Girit sorunlarını tarihsel anekdotlarla tasvir etmiş; Balkanların “*millet-i sadıkası*” olan Arnavutların Osmanlı-Arnavut kimlikleri arasında yaşadıkları çatışmalardan bahsetmiştir. Bu bölümde yeni Balkan devletlerinin homojen bir ulus devlet inşa etmek için yaptığı ciddi iktisat ve eğitim yatırımlarına değinilmiş; Almanya’nın post-modern sömürgecilik yarışında “*Yaşam Alanı*” olarak gördüğü Osmanlı İmparatorluğu ve Balkan Devletleri arasında düştüğü ikircikli politikası analiz edilmiştir. Yazar, son olarak “*Abdülhamit İstibdadı*” altında Balkanlarda iyice bozulan “*Osmanlı Toplum Düzeni’nin*” tetiklediği Jön Türk Hareketi’ni fraksiyonlara ayırarak ele almıştır.

Yazarın, Prens Sabahattin hakkındaki tespitleri birtakım çelişkiler içermektedir. Prens Sabahattin’i savunduğu liberal görüş

doğrultusunda insaniyetçi ve barışçıl, fikri mücadeleyi öne çıkaran “*iyi niyetli*” bir aydın olarak tartmasına ve İttihatçılara nazaran daha ılımlı ve komitacılık faaliyetlerine mesafeli olduğunu üzerine basarak söylemesine rağmen; aynı satırlarda Prens Sabahaddin’in, Arnavut mebus İsmail Kemal Bey ve Trablusgarp Valisi Recep Paşa’nın Sultan Abdülhamid’e karşı planladıkları darbe girişimine maddi ve manevi destek verdiğiinden bahsetmesi tutarsızlığa yol açmıştır. Jön Türklerin diğer kanadı olan İttihat ve Terakki’nin merkezîyetçi politikasını hayata geçirmek için uyguladığı rasyonel girişimleri de eleştiren yazar, Prens Sabahattin’in savunduğu âdemi merkezîyetçi politikanın Osmanlı İmparatorluğu’nun ihtiyaç duyduğu toplumsal modernleşmeyi sağlayacağını savunmuş; lakin Prens’in Birinci Jön Türk Kongresi’nde Taşnak örgütünün devrim için önerdiği “*dış müdahale*” teklifini onayladığından bahsetmiştir.

Bu paradoks Düveli Muazzama’nın Balkanlarda ve Anadolu’da reform talepleri doğrultusunda uyguladığı müdahaleci politikaların Osmanlı coğrafyasında getirdiği yıkımlara ve felaketselere detaylı şekilde değinen yazarı ikilemede bırakmıştır.

“*Osmanlı Avrupası’nın Paylaşımı*” başlığı altında incelenen üçüncü bölümde, Balkan Savaşı ve buna paralel olarak Osmanlı İmparatorluğu’nun içine düştüğü siyasi çalkantılar ve Türk siyasal hayatında etkileri günümüze kadar gelen kırılma evresi maiyetindeki olaylar kronolojik olarak analiz edilmiştir. Lakin yazar, bu dönemin başrol oyuncusu İttihat ve Terakki Cemiyeti’yle alakalı tespitler yaparken, öznel düşüncelerinin etkisinde kalmıştır. 1909 Adana Olayları’nın sorumlusu, hatta tetikleyicisi olarak 31 Mart Ayaklanması ile iktidardan düşen İttihatçıları rasyonel bir neden göstermeden suçlaması, bilimsel bir yaklaşımdan uzaktır. Ayrıca Rusya’nın teşvik ettiği Balkan İttifakı’nı detaylı bir şekilde anlatmasına rağmen; Balkan Savaşı’na neden olan en önemli faktörün, o sırada Halaskâr Zabitan olayı yüzünden tekrar iktidardan düşen İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin İstanbul’da organize ettiği nümayişler olarak göstermesi mantık dışıdır.

Eserin “*Birinci Dünya Harbi ve Sonuçları*” adı altındaki dördüncü ve son bölümünde Birinci Dünya Savaşı’nın siyasi ve iktisadi olayları incelenmiştir. Paris Barış Konferansı’nı ayrı bir başlık

altında inceleyen yazar, Avrupa'nın çöküşünden sonra ABD'nin yeni süper güç olma yolunda attığı “*Yeni Diploması*” stratejisinden ve 20. yüzyılla birlikte bir kez daha değişen uluslararası ilişkiler disiplininin bahsetmiştir. Kutlu, “*Wilson Prensipleri*” içinde yer alan “*Kendi Kaderini Belirleme Hakkı*” üzerinde durmuş; Tehcir konusunda ise bugün Ermeni Diasporasının dâhi kabul etmekte zorlandığı Dr. Lepsius ve Büyükelçi Morgenthau'nun çarpıtılmış tespitlerine atıfta bulunarak, özü rasyonel kaynaklara dayanmayan veriler doğrultusunda yargıda bulunmuştur. Yazarın Millî Mücadele ve Cumhuriyet dönemleri için dile getirdiği tespitleri de tartışmaya açıktır. Yazar Millî Mücadeleyi İttihat ve Terakki'nin savunduğu Sosyal Darwinist tabanlı ve dışlayıcı bir milliyetçilik olarak tespit ederken; İttihat ve Terakki'yi Sosyal Darwinizm'in doğduğu 1848 ayaklanmasının fikri akımlarından nemalanamadığı için tenkit etmiştir.

Eserin “*Sonuç*” bölümünde, bir hesaplaşma diyebileceğimiz diyalektik yaklaşımla, Batı Dünyası'nın ve Osmanlı İmparatorluğu'nun 1648 Westfalya Antlaşması ile başlayıp Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar olan dönemde dört bölümde işlenen siyasi, ekonomik ve toplumsal hataların her iki tarafa verdiği zararlar irdelenmiştir.

Yazarın “*Osmanlı Modernleşmesi*” hakkındaki görüşlerinde anakronik hatalar dikkat çekmektedir. Batı modernleşmesi ile karşılaştırdığı Osmanlı modernleşmesi arasındaki siyasi ve toplumsal parametrelere değinen yazar, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve Çarlık Rusya gibi heterojen demografik yapılara sahip olan devletlerin akıbetleri hakkında detaylı bir inceleme yapmasına rağmen Orta Çağ'dan kalma bir düzen olan imparatorluk kavramı ile modern devlet arasındaki farklılıkları görmezden gelmiştir. Başka bir ifadeyle, iki düzen arasındaki âdemi merkezîyetçilik kavramının farklılıklarını bazı tenkitlerde bulunurken atlamıştır.

Eser biçim olarak sade bir dille ve akıcı bir üslupla yazılmıştır. Sacit Kutlu'nun romansal anlatımı, birçoğu ilk defa yayınlanan 300 kadar gravür ve kartpostalla birleşerek okura görsel bir şölen sunmaktadır. Lakin yazarın paylaştığı zengin kaynakçaya rağmen, dipnot kullanmaması, kitapta geçen kesin yargıların alıntı veya kendisinin öznel görüşü olduğu hususunu muallâkta bırakmaktadır. Bu

açından bakıldığında, “*Milliyetçilik ve Emperyalizm Yüzyılında Balkanlar ve Osmanlı Devleti*” adlı kitap, derleme bir çalışma olarak değerlendirilmeli ve sübjektif olduğu göz önünde tutulmalıdır. Bu şartlar dâhilinde, söz konusu çalışma, Balkan Savaşı dönemini her yönüyle inceleyen sayılı eserler arasında yer almaktadır.

Mehmet Mert ÇAM
Stratejik Araştırmalar Enstitüsü

209

Güvenlik
Stratejileri

Yıl: 10

Sayı: 19

RUMELİ'YE ELVEDA: 100. YILINDA BALKAN BOZGUNU

Taha AKYOL

İstanbul: Doğan Kitap Yayıncılık, 2013, 328 sayfa, ISBN: 9786050912869.

Osmanlı İmparatorluğu'nun zayıflama nedenleri incelendikçe karşımıza çıkan en önemli nedenlerden biri, Osmanlı'nın Avrupa'nın hızla gerçekleştirdiği sanayi devriminden uzak kalmasıdır. Bunun yanı sıra, dönem içerisinde meydana gelen siyasi gelişmeler karşısında kendisine müttefik bulamaması, bir nevi yalnız kalması da bu büyük devletin yıkılış sebepleri arasında gösterilebilir. Devlet-i Aliyye'nin son döneminin en önemli olayları arasında Balkan ayaklanmaları bulunmaktadır. Şüphesiz bu ayaklanmaların siyasi amaçlarından en önemlisi yıkılma sürecindeki Büyük İmparatorluğun topraklarının paylaşılmasının planlanmasıdır. 1908'de II. Meşrutiyet'in ilanından birkaç yıl sonra çıkan Balkan Harbi ve Batı'nın büyük devletlerinin savaşı körüklemesi bunun açık delilleridir. Yazar ve gazeteci Taha Akyol'un kaleme aldığı bu kitap tam olarak bu konuları kapsamaktadır. Yazar CNN Türk'te kendisi tarafından yayınlanan "*Rumeli'ye Elveda*" belgeselini esas alarak ve bu belgeseli daha da genişleterek kitap haline getirmiştir. *Rumeli'ye Elveda* kitabı, dokuz bölümden ve kitabın içeriğini zenginleştiren önemli kişilerle olan mülakatlardan oluşmaktadır.

Kitabın, "*Tarihimizde Üç Facia*" başlıklı birinci bölümünde yazar; 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı sonucunda Tuna vilayetinin kaybedilmesini, 1912 Balkan Savaşında peşpeşe alınan mağlubiyetlerle ordunun Çatalca'ya kadar geri çekilmesini ve büyük bir felaket olan I. Dünya Savaşı sürecinde Osmanlı Devleti'nin yaşadıklarını anlatmaktadır. Yazar, Tuna vilayetinin kaybedilmesine geçmeden önce Kırım ve Kafkasya'daki Osmanlı tebasının Anadolu'ya nasıl göçe zorlandığını ve bu süreç içinde maruz kaldığı işkence ve katliamı İngiliz arşiv belgeleriyle ve konunun uzmanı ulusal ve uluslararası tarihçilerin tespitleriyle anlatmaktadır. Söz konusu katliamlar Kafkasların Ruslaştırılması sürecinde değerlendirmektedir. Bölümün

211

Güvenlik
Stratejileri

Yıl: 10

Sayı:19

önemli tespitlerinden biri de, Balkan Milliyetçiliğinin köklerinin Ayastefanos ve Berlin Antlaşmaları'nda bulunduğudır. Yazar, her üç faciayı geniş biçimde dönemin önemli aktörlerinin kendi beyanlarıyla ele almaktadır. Ayrıca bu bölümde Anadolu dışında (Balkanlar, Kafkaslar ve Kırım) yaşayan diğer Türk kökenli halklar hakkında vilayet ve şehir bazında rakamlarla desteklenen geniş bilgi verilmektedir.

“*Batı Rumeli'nin Kaybı*” başlıklı ikinci bölümde, Osmanlı'nın savaştığı cepheler anlatılmaktadır. Osmanlı Devleti, Trakya'da Bulgarlara; Makedonya'da Bulgar, Sırp ve Yunanlılara; Kosova ve Kuzey Arnavutluk'ta Sırp ve Karadağlılara; Güney Arnavutluk'ta ise Yunanlılara karşı olmak üzere dört cephede savaşmıştır. Sahnede uçurumun kenarında duran bir Osmanlı ile ordularıyla Osmanlıyı köşeye sıkıştıran Avrupa'nın küçük çocukları (Sırp, Karadağ, Bulgar ve Yunan) orduları bulunmaktadır. Osmanlı'nın içine düştüğü bu durumu daha da açık bir şekilde ortaya koymak amacıyla, ülkenin kendi iç siyasi çekişmeleri II. Meşrutiyet'in ilanı ve İttihat Terakki'nin faaliyetleri kapsamında anlatılmaktadır. Dönemin resmi çizilerek, Batı Rumeli'nin nasıl kaybedildiği ve Osmanlı Ordusunun uğradığı utanç verici bozgun ile verilen yanlış kararlar sonucunda adım adım topraklarını kaybeden Osmanlı ortaya konulmaktadır. Bu zaman kesitinde Osmanlı, sürekli hükümet ve siyasi kadro değişikliklerinin sebep olduğu siyasi istikrarsızlıkla bu durumun yansımalarının yoğun bir şekilde hissedildiği ordunun ve komuta kademesinin içinde bulunduğu bölünmüşlüğü yaşarken; diğer tarafta bağımsızlık talebinde bulunan ve milliyetçilik motivasyonu ile hareket eden iyi eğitilmiş ve teçhiz edilmiş askerlerden oluşan nizami ordular Osmanlı'ya saldırıya hazırlanıyordu. Bulgar Genelkurmay Başkanı General Fıtsel anılarında şöyle demektedir:

“Bulgaristan, Sırp ve Karadağlılarla birlikte Türklere karşı savaşmaya karardır. Bu savaşa 500 bin asker, 1500 top ile başlayacağız. Türklerin 300.000 asker ve 850 topları var. Bulgar askerleri Meriç'te toplanıp Türk topraklarına saldıracak.”

Şartların olgunlaştığını düşünen Bulgar Saltanat Şûrası, 26 Ağustos'ta savaş kararı alır. 30 Eylül'de Balkan devletlerinde resmen seferberlik ilan edilir. Osmanlı da 1 Ekim'de seferberlik ilân

eder; ancak Balkan devletlerinde seferberlik hazırlığı süratle yapılırken, Osmanlı hazırlıklarını bir türlü tamamlayamaz. Bu sırada Osmanlı Genelkurmay Başkanı Ahmet İzzet Paşa isyan bastırmak üzere Yemen’de bulunmaktadır. Savaş hazırlıklarına ilişkin olarak Genelkurmay Başkanlığına vekâlet eden Hadi Paşa hükümete gönderdiği ve adeta Osmanlı’nın içinde bulunduğu durumu özetleyen yazıda şöyle demektedir.

“Ordunun içinde bulunduğu durum dolayısıyla noksanlarının tamamlanması için beş senelik bir zaman kazanılması gerekmektedir.”

Savaş 8 Ekim’de Karadağ’ın harp ilan ederek İşkodra’ya saldırmasıyla başlar. Bölümün ilerleyen sayfalarında Balkan Savaşı’nın en önemli muharebelerinden biri olan Kumanova Savaşı ve bozgunuyla önemli şehirlerin hiç direnmeden teslim oluşları anlatılmakta, Makedonya’nın tamamen kaybedildiği ve hatta Sırp’ın ellerindeki askerî kuvvetin bir bölümünü Edirne’yi kuşatma altında tutan Bulgarlara destek amacıyla gönderdiği belirtilmektedir.

Kitabın üçüncü bölümü, *“Selanik Teslim Ediliyor”* başlığını taşımaktadır. Bu bölümde önceki bölümün olaylarına da değinilerek Selanik’in Bulgarlar ve Yunanlıların hedefinde olduğu belirtilmektedir. Selanik’in kaybediliş hikayesinin anlatıldığı bölümde, bu utanç verici yenilginin sorumlusu olarak Hasan Tahsin Paşa gösterilmektedir. Fevzi Çakmak’ın bu ordunun başında mesela Yanya kahramanı Esat Paşa gibi gayretli ve iyi yetişmiş bir kumandan olsaydı savaşın kazanılabileceğini yazdığı ifade edilmektedir. Yine konuyla ilgili olarak, Fevzi Çakmak kendi kitabında şöyle yazmıştır:

“Artık Yunan ordusuna Selanik yolu açılmıştır, bu yenilginin sorumlusu Hasan Tahsin Paşa’dır.”¹

¹ Fevzi ÇAKMAK, *Batı Rumeli’yi Nasıl Kaybettik*, İş Bankası “Kültür Yayınları” İstanbul, 2011, ss. 273–345.

Ayrıca Doç. Dr. Nuri Yavuz konuya dair yazdığı bir makalede:
“*Tarihi Türk Şehri Selanik’in kurşun atılmadan düşmana teslim edilmesi, Türk Ordusu’nun şerefli geçmişine ve Türk tarihinin büyüklüğüne sürülen bir kara leke ve komutaya da kötü bir örnektir.*”²

diye yazmaktadır.

Üçüncü bölümde, ülkeyi 33 yıl idare etmiş olan Sultan Abdülhamid’in tahttan indirildikten sonra sürüldüğü Selanik’ten, Selanik’in düşmesi sonucu Yunanlılara esir düşmesinden korkulduğu için Kâmil Paşa hükümeti tarafından alelacele İstanbul’a getiriliş öyküsü de anlatılmaktadır.

8 Kasım’da Hasan Tahsin Paşa teslim belgesini imzalamış ve 9 Kasım sabahı iki Yunan tugayı başlarında Prens Konstantin olduğu halde Rumların çılgınca tezahüratları arasında Selanik’e girmiştir. Hasan Tahsin Paşa, Selanik’te bulunan 26.000 Türk askerini 25.000 Yunan askerine teslim etmiştir. 10 Kasım’da ise Yunanlılarla anlaşmalı ve geçici olarak 7. Bulgar tümeni ve Sırp birlikleri Selanik’e girmiştir. Bölümün ilerleyen sayfalarında Yunanlıların Selanik’i işgali sonrası Türklere uyguladıkları işkence ve katliam “*Selanik’te etnik temizlik*” alt başlığı altında ayrıntılı olarak anlatılmaktadır.

“*Rumeli’de Ay Yıldız Kalmadı*” başlıklı dördüncü bölümde, Yanya ve İşkodra’da yaşanan muharebeler ve Arnavut milliyetçiliği konusu işlenmektedir. Yazar, Yanya’nın birkaç sebepten ötürü önemli olduğunu belirtmektedir. Sırlar karşısında Kumanova ve Manastır’da; Yunanlar karşısında da Yenice’de bozguna uğrayan Osmanlı ordusunun büyük bölümü dağılık vaziyette Yanya vilayeti topraklarına sığınmıştır. Bu bölgede önemli miktarda Müslüman Arnavut nüfus bulunmaktadır. Buradaki Türk kolordusunun kumandanı Yanya doğumlu olan ve Harp Akademisi’ni Almanya’da okumuş kahraman bir subay olan Albay Esat Bey’dir. Esat Bey savaş devam ederken

² Dr. Nuri YAVUZ, *Birinci Balkan Harbi ve Selanik’in Kaybı*.

tümgeneralliğe yükselerek paşa unvanını almıştır.

Böylesine kötü günlerin yaşandığı bir zamanda, Osmanlı Meclis-i Mebusan'ında 1908-1912 döneminde milletvekili olan İsmail Kemal Vlora'nın liderliğinde 83 Arnavut milliyetçisi 29 Kasım 1912'de Avlonya şehrinde Arnavutluk'un bağımsızlığını ilan etmiştir. İsmail Kemal, Osmanlı ordusundaki Arnavutları orduyu terk edip memleketlerine dönmeye çağırmıştır. Bu durum karşısında Esat Paşa, Arnavut askerlere Osmanlı vatanseverliği ruhunu vermek için Arnavutların yiğitlik mertlik duygularına seslenerek "Ben de Arnavudum" diye hitap etmiş ve Osmanlı Devleti'ne sadakate çağırmıştır. Aksi halde bu toprakların Yunanistan'ın eline geçeceğini belirtmiştir. Yunanlar 60.000 kişilik bir orduyla Yanya'ya saldırır; Esat Paşa'nın ise gönderilen takviyelerle birlikte sadece 26.000 askeri vardır. Esat Paşa ve askerlerinin kendilerinden kat kat üstün Yunanlar karşısında direnişi 6 Mart 1913'te sona erer. Yazar, Fevzi Çakmak'ın, Balkan Harbi'nin en kanlı muharebesinin Yanya'da yapıldığını anlattığını belirtmektedir. Yanya teslim olduğunda Rumeli'de Türk Bayrağının dalgalandığı tek yer kalmıştır: İşkodra.

Yazar, bu bölümde Arnavut milliyetçiliği ile ilgili olarak önemli tespitlerde bulunmaktadır. Arnavut milliyetçiliğinin uyanışı Balkan Savaşı'ndan önce Abdülhamit dönemine kadar gitmektedir. Abdülhamit döneminde Arnavut "Cemiyet-i İlmiyesi" kurulmuş, Latin harfleri ağırlıklı Arnavut alfabesi çalışmaları yapılmıştır. Daha sonra İttihatçılar Arnavutlara özerklik vaat etmiştir. Bunun yanında 1878 Berlin Antlaşmasında çizilen yeni harita, Arnavutlar'da topraklarının Sırp'lara ve Yunanlara verileceği endişesini doğurmuş; bu durum Arnavut milliyetçiliğinin doğmasına yol açmıştır. Eserde, Arnavut milliyetçiliği ile ilgili olarak, Osmanlı'da meydana gelen gelişmeler ve Arnavutların Osmanlı taraftarı ve karşıtı olmak üzere iki eğiliminden ayrıntılı olarak bahsedilmektedir.

Söz konusu bölümde Rumeli'deki son kale olan İşkodra'nın direnişi ve Hasan Rıza Paşa'nın kahramanlıkları ile yardımcısı Esat Toptani Paşa'nın ihaneti ayrıntılı olarak anlatılmaktadır. İşkodra'nın düşmesinden sonra 180.000 kişilik Osmanlı Batı ordusunda, Türk veya Arnavut, Rumeli doğumlu olanlar terhis edilip evlerine gönderilmiştir.

Bu ordudan geriye sadece 45.000 asker kalmış; bu askerler de esir düşmüş ve zaman içinde Türkiye'ye gönderilmiştir.

“*Bulgar Ordusu İstanbul Kapılarında*” başlıklı beşinci bölümde, artık dengelerin iyice bozulduğu, Osmanlı'nın kontrolü tamamıyla kaybettiği bir dönemi anlatılmaktadır. Balkan Savaşı'nın başlamasından iki gün sonra, 10 Ekim 1912'de, beş büyük devlet (Avusturya, Rusya, İngiltere, Fransa ve Almanya) dört Balkan devletine ve Osmanlı İmparatorluğu'na birer nota vererek savaşa karşı olduklarını belirtmiş, Osmanlı'dan Balkanlar'da reform yapmasını istemiş ve aynı zamanda Osmanlı'nın toprak bütünlüğünü vurgulamıştı. Hepsinden önemlisi, eğer bir savaş çıkacak olursa kim kazanırsa kazansın Balkanlar'da sınırların değişmeyeceğini bildirmişlerdi. Bunun sebebi, bu devletlerin Osmanlı'nın yenileceğini düşünmemesiydi. Başkumandan Vekili Nazım Paşa ordunun hazır olduğunu, bir haftada Bulgaristan'ın başkenti Sofya'ya gireceğini ifade etmekteydi. Halbuki, savaşı fiilen yönetecek olan Doğu Ordusu Kumandanı Abdullah Paşa, bırakın dört devletle savaşmayı, Bulgaristan'la savaştan bile ümitsizdir. Şu sözler Abdullah Paşa'nındır:

“*Balkan devletlerinden sadece Bulgaristan'la bile başa çıkacak durumda değiliz. Silahlı kuvvetlerimizin hali perişandır. Düşmanı Çatalca'da durdurabilirsek başarıdır.*”

Türk Ordusunun açlık ve sefaletle yüz yüze kaldığı anlar, plansız düşman üzerine saldırılar, buna karşın karşı tarafın din kardeşliği ilan ederek Hristiyan devletlerin desteğini almaları gibi konular beşinci bölümde detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Bu bölümde, Ermeni Antranik Çetesi'nin sivil Türklere karşı yaptığı katliam da kaynaklarıyla yer almaktadır.

“*O şanlı Devlet'ten hiç mi örnek kalmamıştır?*” diye soru sorulursa sanırım cevabı şudur: Şükrü Paşa bir örnektir, o şanlı devletten. Balkan Savaşları'nda tek kahramanlık destanı varsa o da Şükrü Paşa'nın komutanlığını yaptığı Edirne Kalesi direnişiyle yazılmıştır. Kitabın altıncı bölümü “*Edirne Destanı*”nı anlatmaktadır. Bunun paralelinde, Bulgar Ordusu Kırklareli ve Lüleburgaz savaşlarını kazanınca Osmanlı Ordusu İstanbul'un 30 kilometre batısındaki

Çatalca'ya çekilmeye başlamıştır. Düşman İstanbul'a çok yaklaşmış ve bir an önce Edirne'yi de geçip İstanbul'da zaferi kutlamak düşüncesindeydi. Bulgar Kralı Ferdinand, Bizans İmparatorlarının tören kıyafetiyle portrelerini yaptırmakta, Ayasofya'da yapacağı ayin için sabırsızlanmaktadır. Ama Edirne direnmeye devam etmekte ve kolayca teslim olacak gibi görünmemektedir. Balkan Harbi'nde Doğu cephesinde bir "Plevne", bir Gazi Osman Paşa varsa; o, Edirne'dir ve Şükrü Paşa'dır. Başkumandanlığın Şükrü Paşa'ya savaş planında verdiği görev, Edirne'yi 50 gün savunmasıdır. Bu, Bulgar ordusunun püskürtüleceği veya İstanbul'dan Edirne'ye takviye gönderileceği düşüncesine dayanmaktaydı. 50 gün dayanması istenen kahraman Şükrü Paşa, askerleri ile Edirne halkı, açlıktan bitkin düşünceye kadar tam 160 gün kahramanca direndi. Edirne savunmasında Kurmay Binbaşı olarak bulunan Kâzım Karabekir, 12 Aralık tarihli günlüğünde, bütün Edirne'nin en fazla 20 günlük ekmeğinin kaldığını, günlük peynirin 20 grama indirildiğini; buna karşılık erzak dolu Bulgar trenlerinin Edirne'den geçtiğini yazmıştır. Şu satırlar Kazım Karabekir'e aittir:

"İhanet mi, cehalet mi yoksa kuvvetsizliğe mi Edirne kurban gidecek?"

İstanbul'dan aylarca beklediği desteği alamayan Şükrü Paşa ve askerlerinin bütün direnişine rağmen 20.000 kişilik Sırp desteğini de kuvvetlerine ekleyen Bulgarlar, 25 Mart'ta yaptıkları hücumla Edirne'nin doğu cephesi mevzilerine girmişlerdir. Şükrü Paşa bütün sancakları toplattırarak düşmanın eline geçip aşağılanmasın diye gözyaşları içerisinde yaktırmıştı. Yine düşmanın eline geçmesin diye önemli evrakı ve dürbünler dahil bütün askeri malzemeleri de tahrip ettirmişti. Bütün subaylar kılıçlarını kırmışlardı. Şükrü Paşa şerefli bir şekilde teslim antlaşmasını imzaladı ve 26 Mart'ta Bulgar kuvvetleri Edirne'ye girmeye başladı. Edirne düşmüştü. Kitabın bu bölümü konuyu anılar ve çeşitli kaynaklarla da destekleyerek, Edirne için direnen askerlerin hangi şartlar altında yaşayıp savaşıp en sonunda teslim olduklarını ayrıntılı olarak anlatmaktadır.

"Yıl 1913..." başlıklı yedinci bölüm, Balkan Savaşları'nın son senesini anlatmaktadır. Bu sene Edirne'nin düşdüğü senedir. Gerçek şu ki, Edirne'nin direnmesi Balkan Savaşları'ndaki Türk kahramanlık

destanıysa; Edirne'nin düşmesi Balkan Savaşı'ndaki en ağır darbedir. 1913 Mart'ında İttihatçıların Babıali'ye baskını sonucu Sadrazam olarak hükümetin başına Mahmut Şevket Paşa geçmiştir. 1913 senesi aynı zamanda Sadrazam Mahmut Şevket Paşa'nın suikast sonucu öldürüldüğü senedir. Ayrıca, 1913 senesi İkinci Balkan Savaşı'nın alevlendiği senedir. Aslında 1913 senesi o kadar da sansasyonel bir sene değil; Osmanlı Devleti'nin bir nebze toparlanma şansı bulduğu bir yıldır. Zira bu kez de Balkan Devletleri birbirlerine düşmüştür. Kitabın yedinci bölümü, bu konudan bahsetmektedir. Birbirlerine bu kadar kinli olan bu devletleri bir araya getiren unsur, Osmanlı'yı çökertme planıdır. Aslında bu devletler birbirlerinden oldukça nefret etmektedir. İkinci Balkan Savaşları aşırı Balkan milliyetçilerinin milliyetçilik hedeflerinin uzlaşamaz surette çelişkileriyle daha da körükleniyordu. Komitacılar etnik temizleme yapıyor; bir sene önce kurduklarını şimdi kendi elleriyle yok ediyordu. Yedinci bölümde, birbirleriyle çatışan milliyetçiler güzel bir dille anlatılmaktadır. Ama 1913 için önemli bir olay daha vardır; ki o da Edirne'nin kurtuluşudur. Tam 3 ay 26 gün sonra 21 Temmuz 1913 tarihinde Osmanlı Ordusu Midye-Enez hattını geçerek halkın sevinç gözyaşları ve coşkulu gösterileri arasında Edirne'ye girmiştir. Bölümde bu ve diğer konular detaylı şekilde ele alınmaktadır.

“*Osmanlı Neden, Nasıl Çöktü*” başlıklı sekizinci bölümde, Osmanlı Devleti'nin çöküşünü hazırlayan sebepler anlatılmaktadır. Bu sebepler; Kilise ve okullar, ordu ve politika, ordunun çürümesi ve çözümlenmesi, hükümet krizleri ve cuntalar, Osmanlı devlet adamlarının başarısızlığı alt başlıkları altında ayrıntılarıyla ele alınmaktadır. Bu dönem Mahmut Şevket Paşa döneminin bitip Said Halim Paşa'nın İttihatçı Hükûmeti'nin başladığı dönemdir. Bu dönemde Osmanlı Birinci Cihan Savaşı'na bir adım daha yaklaşmakta ve Said Halim Paşa Hükûmeti savaşa katılmaya meyilli durmaktadır. Yazar bu bölümde savaşa giden süreci, insanı yormayan kronolojik diziyle akıcı bir şekilde anlatmayı başarmıştır. Yazar, bu zaman kesitini anlatırken ülke dışındaki olaylardan haberi yokmuş gibi konuşan Hariciye Nazırlarının emin konuşmalarını da vurgulamaktadır.

“*Ve Türk Milliyetçiliği*” başlıklı dokuzuncu bölüm, Türk uyanışından ve milliyetçi ruhun oluşumundan bahsetmektedir. Bu

bölümde Balkan Savaşları sırasında ve sonrasında yaşanan travmalar karşısında Türk Milletinin kenetlenişi ve dayanışması, Enver Paşa'nın orduya yeni bir ruh ve nizam getirerek orduyu siyasetten temizleyişi gibi konular anlatılmaktadır. Balkan Savaşları'nda gelen yaralı sayısı neredeyse şehirlerin nüfusu kadar olup bunların tedavisi için gerekli doktor ve hemşirelerin sayısı yeterli değildi. Buna karşın Kafkaslardan, özellikle Azerbaycan'dan, Kazan'dan, Orta Asya'dan, Hindistan'dan (bugünkü Pakistan ve Bengladeş dahil) birçok gönüllü sağlık görevlisi Türk Milleti'ne yardıma koşmuştu; diğer taraftan Türk kadını muhteşem fedakarlık ruhunu ortaya koyarak vatan için çarpışıp yaralanan bu askerlerin gece gündüz uyumadan bakıcılığını yapmış, yaralarını sarmıştır. Bunun gibi günümüzde kesinlikle hatırlanması gereken ve önem taşıyan fedakarlıklara ilişkin bilgiler eserin bu bölümünde yer almaktadır. Bu bölümde Ermeni ayaklanmaları ve bunların Ruslar tarafından desteklenmesi de geniş şekilde anlatılmıştır.

Eserin Türk Milleti için oldukça önem arzeden Balkan Savaşlarını ve bu savaşlarda yaşananları kahramanlık, hainlik, çaresizlik, cesaret, fedakarlık çerçevesinde anlamak ve kavramak doğrultusunda literatüre kazandırılmış önemli bir kaynak niteliğinde olduğunu değerlendirmekteyim.

Balaxan CABRAYILZADE

Stratejik Araştırmalar Enstitüsü

219

Güvenlik
Stratejileri

Yıl: 10

Sayı: 19

YAKIN ÇAĞ DÖNEMİ AVRUPA TARİHİ

Mustafa AKDAĞ

Ankara: Berikan Yayınevi, 2011, 247 sayfa, ISBN: 978-975-267-322-9.

Eser, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümünde Yakınçağ Dönemi Avrupa Tarihi derslerini vermiş yazarın, bölüm öğrencileri için hazırladığı ders notlarından oluşturulmuştur. Eserde genel olarak Fransız İhtilali sonrasında Avrupa'nın durumu ve özelde ihtilal sonrası yayılan milliyetçi ve hürriyetçi fikirler, büyük endüstrinin ortaya çıkması ve bu gelişmelerin etkisinde 19. yüzyıl Avrupa siyasi tarihi irdelenmektedir.

Yazar, 18. yüzyılın son çeyreğine damgası vuran olayların, yalnızca Avrupa Tarihi açısından değil, Dünya Tarihi açısından da büyük öneme haiz olduğunu ve bu bakımdan 1789 Fransız İhtilali'nin bir dönüm noktası teşkil ettiğini vurgulamaktadır. Çalışmada, ihtilal Fransa'daki mücadeleler ve ortaya çıkan yeni gelişmelerin Osmanlı Devleti'ni dâhi etkisi altına aldığı iddia edilmektedir. 1789 Fransız İhtilali'nin Avrupa siyasi tarihinde dönüm noktası olarak alındığı eserde, olaylar neden-sonuç ilişkisi bağlamında açıklanmaya çalışılmaktadır.

Eser, Fransız ihtilali hakkında yaygınlaşmış olan “*filozofların ateşlediği Fransız ahalisi, ihtilali hürriyetini kurtarmak için yaptı*” fikrini eleştirmektedir. Çünkü esasta ihtilal için ilk darbeyi indiren, ne halk kitleleri ne de burjuvazi olmuştur. Yazar, inkılâbın dönemin Fransız siyasi otoritesi sayesinde gerçekleştiğini, yani aristokrasinin baskıları sonucunda Kralın toplantıya çağırdığı Etats-Generaux'un toplanması vasıtasıyla gerçekleştiğini savunmaktadır. Nitekim sınıfların anlaşmazlıkları sonucunda şekil değiştiren ve önce Millî Meclis, daha sonra Kurucu Meclis adını alacak olan Etats-Generaux, millet hâkimiyetini onun namına ancak kendisinin kullanacağını ilan etmiştir. Kralın anayasaya sadakat yemini etmesi ile de Fransa krallığının anayasal kökeni bütünüyle değişmiştir. Yazar, Kurucu Meclis zamanındaki Fransız anayasal krallığını, daha çok bir burjuvazi cumhuriyetine benzetmektedir.

Yazar, Fransız ihtilali ilk patlak verdiğinde, hemen bütün Avrupa kıtası memleketlerinin Fransız ihtilalini dikkatle seyrettiğine,

221

Güvenlik
Stratejileri

Yıl: 10

Sayı:19

ancak Osmanlı İmparatorluğu'nun bu gelişmelere kayıtsız kaldığına vurgu yapmaktadır. Ayrıca, eserde bütün Avrupa memleketlerinin yapısının, inkılâp prensiplerine taraftar ve düşman diye ikiye zümreye bölündüğüne, bu memleketlerin iç harp tehlikeleri ile burun buruna geldiğine dikkat çekilmiştir.

Yazar, büyük ihtilal ertesinde, Fransa'nın yapmış olduğu savaşlardaki mutlak başarılarının sırrını, her Fransız'ın Fransa için ve dolayısıyla kendi mensubu bulunduğu toplum için çarpışmasından kaynaklı olduğunu savunmaktadır. Bu mücadele karakteri, Avrupa için yepyeni bir karakteri temsil etmektedir. Nitekim ihtilal sonrası Fransa ve Avrupa Devletleri arasındaki gerçekleşen savaşlardan, Napolyon'un Rusya seferinde uğradığı hezimete kadar geçen süre içerisinde kazanılan Fransız zaferleri, bu bahsi geçen yeni karakterin gücünün göstergesi olarak diploması tarihine damgasını vurmuştur.

Eserde, 1792-1815 yılları arasında tamamen harp hayatı süren Avrupa'nın, 1815-1840 yılları arasında daha sakin ama mücadele çıkabileceği endişesiyle korku dolu yıllara sahne olduğu belirtilmektedir. Ayrıca bu devirdeki en önemli gelişmelerin ortaya çıkan üç sosyal oluntu olduğu vurgulanmaktadır. Bu oluntular; hürriyetçilik, milliyetçilik ve büyük endüstridir. Bu devir ile ilgili, yazarın üzerinde durduğu başka bir konu ise, devrin tarihinin kurucularının uğradığı bozgunlardır. Bunun nedeni olarak ise ne milliyetçi fikirlerin, ne de hürriyetçiliğin gelişmesinin durdurulamaması gösterilmiştir. Çalışmada Osmanlı İmparatorluğu'ndan imparatorluğun Tanzimat arifesindeki zamanlarından başlayarak söz edilmektedir. Fransız ihtilalinin uyandırdığı milliyetçiliğin etkisiyle ateşlenen Sırp ve Yunan isyanları, şark meselesinin ortaya çıkışı, Mısır meselesi ve Mehmet Ali Paşa harekâtları, Avrupa mukaddes ittifakının bozulması, İngiltere ve Fransa'da gericiliğin yenilmesi konularına da aynı bölümde yer verilmiştir. Sözü geçen birçok konunun birbirleriyle olan ilişkilerini değerlendirmek açısından söz konusu eser, son derece güçlü analizlerle okuyucuya rehberlik etmektedir.

Yazar, 1789 Fransız İhtilali'nin 1830 ihtilallerindeki rolü ve önemine atıfta bulunmanın yanı sıra, 1830 ihtilallerini de dikkatle irdelemektedir. 1830 ihtilallerinin başarısının altında yatan en önemli

sebebin, Fransa ve İngiltere'nin destekleri veya iyi niyetli tarafsızlıkları olduğu iddia edilmiştir. Eserde, 1830 Temmuz'unda Paris'te başarıya ulaşan Fransız İhtilali'nin Polonya'da Varşova Astsubay Okulu Öğrencilerinin isyan bayrağını çekmesine vesile olduğu belirtilmektedir. Bunun üzerine Rus orduları Polonya topraklarını istila ederek, Polonya'da Ruslaştırma hareketine başlamıştır. Yazar, ayrıca Polonya'da yaşananların, Almanya ve İtalya'da da etkisini gösterdiğinden söz etmektedir. Almanya'da hürriyetçi hareketler sertleşmiş, fakat herhangi bir başarı elde edememiştir. İtalya'da birçok hürriyetçi ve vatanperver grup prensleri kaçırıp idarelere el koymuştur. Avusturya kuvvetleri ihtilalci hareketleri bastırmayı başarmıştır. Eser, Avrupa'daki inkılâpçı ve hürriyetçi hareketleri irdeledikten sonra, ilk etapta İngiltere'de olmak üzere Avrupa'nın başlıca memleketlerinde endüstrinin kaydettiği büyük gelişmelere vurgu yapmaktadır. Yazar, endüstrinin kaydettiği gelişimin bankacılık ve kredi usullerinde de büyük etki gösterdiğini belirtmektedir. Ayrıca bu gelişmeler sonucunda, mali durumu kötü olan Asya ve Afrika memleketlerinin Avrupa'nın mali esareti altına girdiğini savunmaktadır. Sonuç olarak gelişen endüstrinin Avrupa dışı ülkeler içerisinde uzun yıllar sürecek felaketli sömürülme hayatlarını başlattığı iddia edilmektedir. Osmanlı Devleti'nin yıkılışının altında yatan sebeplerden birinin de, Osmanlı Devleti'nin Avrupa mali esaretine girmesinden kaynaklı olduğu yazar tarafından iddia edilmektedir.

Sonuç olarak, eser sade bir dille kaleme alınmıştır. Anlatılan olaylar içerisinde çokça ayrıntılara yer verilmesi açısından, bahsi geçen konularda meraklı olan okuyucular adına büyük ölçüde yararlı olabilecek bir eserdir. Olayların anlatılışı sırasında, neden-sonuç ilişkisi kurulmuştur. Avrupa siyasi tarihi, siyaset bilimi ve ekonomi politik alanlarına ilgi duyan okuyucular için okunması yararlı olabilecek bir eserdir.

Batuhan BAŞAR
Stratejik Araştırmalar Enstitüsü

OSMANLI İMPARATORLUĞU 1700-1922

Donald QUATAERT

İstanbul, İletişim Yayıncılık, 2002, Çeviren: Ayşe BERKTAY, 288 Sayfa, ISBN: 978-975-05-0093-0.

Donald Quataert, bu kitabında; Osmanlı Tarihini İncelemenin Gereği, Başlangıcından 1683'e Kadar Osmanlı İmparatorluğu, 1683-1798 Yılları Arasında Osmanlı İmparatorluğu, 19. Yüzyıl, Osmanlılar ve İçinde Yer Aldıkları Dünya, Osmanlı Yönetim Yöntemleri, Osmanlı Ekonomisi, Osmanlı Toplumunu ve Popüler Kültür, Cemaatler Arası İşbirliği ve Çatışma ve son olarak da Osmanlı İmparatorluğunun Mirası gibi bölüm başlıkları altında tüm bu konularını ayrıntılı bir şekilde analiz ederek başarılı bir sentezle okuyucusuna sunmaktadır.

1300-1683 döneminin Osmanlı Devleti'nin çarpıcı bir biçimde genişleyerek, pek dikkat çekmeyen, küçük bir beylikten uçsuz bucaksız topraklara sahip bir imparatorluğa dönüşmesine tanık olduğu dile getirilmektedir. Ayrıca Osmanlıların harita üzerindeki bir noktayla başladıkları dönemi Karadeniz, Ege, Akdeniz, Hazar Denizi ve Kızıldeniz kıyılarına yayılmış topraklara sahip bir dünya imparatorluğuyla bitirdiği ifade edilmektedir. Ancak bu dünyanın 1683'te değiştii ve Viyana'yı kuşatan Osmanlı kuvvetlerinin, her iki tarafın da beklemediği şekilde feci bir yenilgiye uğramasıyla, güç ilişkilerinde kalıcı bir tersine dönüşün işareti olduğu anlatılmaktadır. Ayrıca Osmanlıların siyasal gücünün zirvesine çıkmasının, ironik bir şekilde tam da Yeni Dünya'nın Batı Avrupa tarafından keşfedilmesiyle aynı zamana denk geldiği belirtilerek, Yeni Dünya'nın keşfinin Avrupa'yı çok net bir biçimde dünyanın geri kalan kısmından ayrı bir rotaya oturttuğu ve güç dengelerini Batıya, Akdeniz dünyasından Atlantik ekonomilerine doğru kaydırduğu ifade edilmektedir.

1683-1798 yılları arasındaki dönemin de 1300-1683 döneminin askerî başarılarının tam tersine, uzun 18. yüzyıl olarak da adlandırıldığı ve en önemli özelliğinin ise yenilgiler ve toprak kayıplarının olduğu belirtilmektedir. Osmanlı devletinin eskiye oranla çok daha başarısız olduğu bu döneme askerî yenilgiler ve toprakların küçülmesi damgasını vurduğu; kısacası, askerî bozgunlarla dolu olan bu yüzyılın

225

Güvenlik
Stratejileri

Yıl: 10

Sayı:19

1683'te Viyana bozgunuyla başladığı ve 1798'de Napolyon Bonapart'ın Mısır'ı istila etmesiyle sona erdiği ifade edilmektedir.

1798-1922 arası kabul edilen uzun 19. yüzyıl boyunca bir önceki dönemin Osmanlı siyasal ve iktisadi modelleri genel anlamda varlığını koruduğu; ancak uğradığı toprak kayıplarının pek çoğunun Osmanlı tebaasının süzerenlerine veya hükümdarlarına karşı ayaklanmaları sonucunda gerçekleşmiş olması bakımından farklılık arz ettiği ve genel olarak bakıldığında bunun Osmanlı tarihinde yeni bir durum olarak kendini gösterdiği belirtilmektedir.

Artık tarihçilerin Osmanlı imparatorluğunun siyasal yapılarındaki değişimin 16. yüzyıl ile 18. yüzyıl arasında meydana geldiğini ve bu sürecin Osmanlı kurumlarının yeni biçimlere evrilmesi şeklinde tarif edilmesinin daha doğru olduğunu belirttikleri ifade edilmektedir. Bu yeni biçimlere sahip kurumların, kuşkusuz eski kurumlardan farklı oldukları ve artık padişahlar sadece tahtta otururken, devleti fiilen idare eden vezir ve paşaların olduğu, fakat iç kurumlardaki bu farklılığın 16. ve 18. yüzyıllar arasında meydana gelmiş bir dönüşüm olarak algılanmasının daha doğru olacağı ve zayıflama ve gerilemenin, Osmanlıların gerçekten de savaşlar ve topraklar kaybetmekte olduğu uluslararası cephedeki durumundan kaynaklandığı belirtilmektedir. Bir anlamda da Tanzimat'la birlikte kanun önünde eşitliğe dayalı yeni toplumun veya yabancı şirketlerin öngördüğü yabancıların/gayri Müslimlerin üstünlük sahibi olduğu yeni düzenin Müslümanların üstünlüğüne dayalı sistemin yerini alıp alamayacağına hiçbir zaman bilinemeyeceği ifade edilirken; 19. yüzyılda Osmanlı toplumunun bir evrim geçirmekte olduğu ve imparatorluğun 1922'de yıkılması nedeniyle de bu dönüşüm tamamlanamadığı belirtilmektedir.

Osmanlı'nın kültürel ve toplumsal hayatıyla ilgili olarak, Osmanlı imparatorluğunda insanların hayatlarını nasıl kazandıkları ve geçim sağlama örüntülerinin zaman içinde nasıl değiştiği ifade edilmektedir. Bu amaç çerçevesinde nüfus büyüklüğüne ve hareketliliğine ilişkin demografik bilgilerle ekonominin önemli sektörlerindeki değişiklikler arasında bağ kuran karmaşık matris üzerinde durulmaktadır. Kısacası, Osmanlı halkının gündelik hayatı tasvir edilmekle birlikte; toplumsal örgütlenme, popüler kültür ve toplumsal yaşama katılma biçimleri ele alınmaktadır.

Son olarak, Osmanlı İmparatorluğunun mirası başlığı altında; bir zamanlar Osmanlı İmparatorluğunun elinde olan topraklarda bugün yer alan otuzu aşkın ülkede, geçmiş Osmanlı dönemi yakın zamanlara kadar büyük ölçüde görmezden gelindiği veya çok olumsuz bir çerçevede ele alındığı, eski Balkan eyaletlerinde durumun birkaç istisnaıyla bugün de böyle devam etmekte olduğu ifade edilmektedir.

Osmanlıların siyaset alanında göstermiş oldukları birtakım başarısızlıklarının etkileri bugüne kadar uzandığı ve bunlardan ilkinin İngiltere'nin Basra Körfezine girmesini engelleme konusundaki başarısızlık olduğu ve bunun Irak topraklarında, Osmanlıların Basra eyaletinin bir parçası olan Kuveyt'te, İngilizlere bağımlı bir devlet kurulmasına yol açtığı ve Saddam Hüseyin'in Kuveyt'i işgalinin ve 1990'ların başında Kuveyt'i geri almak için yapılan Körfez Savaşının izini bu şekilde Osmanlıların siyasal başarısızlığına kadar sürmek mümkün olabileceği dile getirilmektedir. Aynı şekilde Osmanlı'nın, Yahudilerin Filistin'e göç etmesini engellemeye çalıştığı ancak bunu başaramadığı ve Siyonizme orada demografik bir başlangıç noktası vermiş olduğu ve bu olayların etkilerinin bugün de hâlâ sürmekte olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca bilindiği üzere kronik Türk-Yunan çatışmalarının kökeninin doğrudan Rum tebaanın imparatorluktan kopup ayrılmasında yattığı ve Ermeni ve Türklerin 1915 olayları konusunda hâlâ şiddetli fikir ayrılıkları içerisinde olduğu dile getirilmektedir. Sonuçta, imparatorluğun bir zamanlar üzerinde kurulu olduğu topraklara ve ötesine Osmanlı mirasının karışmış olduğu; kimilerinin Osmanlı geçmişini bugünkü varlıklarının nedeni sayarken, kimilerinin de bu mirası muhalefet ve inkâr konusu saymakta oldukları ifade edilmektedir.

Sonuç olarak, yazar bu kitapta, milliyet, dini inanç ve etnisite bakımından fazlasıyla bölünmüş bir dünya için Osmanlı mirasının milliyetsiz, çok dinli ve çok etnik gruplu örgütlenme biçimleri sunan bir siyasal ve sosyal düzen olduğunu aktarmaya çalışmaktadır. Bunu yaparken de önce Osmanlı Siyasal Tarihini bütünüyle gözden geçirerek özgün yanlarını göz ardı etmeden, tamamen belirsiz bir ülke olmadığını da vurgulayarak karşılaştırmalı bir çerçeveye yerleştirmektedir. Bu çerçeveye, Osmanlı Devleti'nin devletlerarası ilişkilerdeki yerinden popüler kültüre, tarım, imalat, ulaşım ve demografi alanlarındaki

gelişmelerden cemaatler arası ilişkilere ve Osmanlı mirasına çok geniş bir yelpazede kendini göstermektedir. Yazar sadece siyasal tarihi değil, aynı zamanda toplumsal, ekonomik ve emek tarihini de içeren daha geniş kapsamlı bir değerlendirme sunmaya çalışmaktadır.

Bu eserde, yazar, olayları çok iyi bir sebep sonuç ilişkisi içinde ve kendi tarihi çerçevesinde, o zamanın koşullarını dikkate alarak öylesine mantıksal bir süzgeçten geçirmektedir ki tarihin kronolojik sürecinde okuyuculara, küçük resimleri birleştirmek suretiyle büyük resimde bütünü görmeyi çok iyi bir şekilde sağlamaktadır.

Yazar bu çalışmasında çok farklı kaynaklardan istifade ile Osmanlı imparatorluğunu her yönüyle incelemek suretiyle anlattığı konuları çoğunlukla tarafsız bir şekilde sunmaktadır. En önemlisi de “Osmanlı’yı Osmanlı yapan değerleri ve etkileri” çok iyi bir şekilde ortaya koyarak bugünlere başarıyla aktarmaktadır. Bunun yanında, Osmanlının bugünkü mirası üzerinde birtakım çıkarımlarda bulunarak geçmiş ile bugün arasında bir köprü kurmakta ve bu sayede tarihi sosyolojik bakış açısıyla da incelemektedir. “Geçmiş bugünün ensesindedir.” şeklindeki bu söylemiyle de bunu çok iyi bir şekilde vurgulamaktadır. Ancak Osmanlı mirasının bugünkü etkileri ile ilgili yazarın değerlendirmelerinde, tek taraflı olarak Osmanlının başarısızlıkla yargılamasının çok anlamlı olmadığı düşünülmektedir. Bu konuda yazarın, diğerlerinde olduğu gibi olayları tek taraflı değil, uluslararası sistem içinde yer alan tüm aktörlerin ve bu kapsamdaki tüm çevresel faktörlerin ışığında bir arada irdeleyememiş olması, bu eserin tam anlamıyla objektif bir yaklaşım sunmada eksik bir yanını oluşturmaktadır. Ancak, bütün bu incelemeler sonucunda yazarın; Osmanlı imparatorluğunu siyasal tarihi ile birlikte ekonomik ve toplumsal tarihi ile birlikte sunması ve bunu yaparken de sosyolojik boyutunu dâhil ederek kapsamlı bir şekilde ele alması, bu alanda bilgi sahibi olmak ve araştırma yapmak isteyenlere yönelik güzel ve anlamlı bir kaynak oluşturduğu değerlendirilmektedir.

Ümit DUYU

Stratejik Araştırmalar Enstitüsü

MÜTAREKE DÖNEMİNDE ORDUNUN DURUMU VE YENİDEN YAPILANMASI (1918-1920)

Dr. Zekeriya TÜRKMEN

Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 2001, 585 sayfa, ISBN: 975-16-1372-8.

Tarihçi Zekeriya Türkmen'in kaleme aldığı bu eserde, Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik çıkan Osmanlı Ordusu'nun mütareke şartları neticesindeki tasfiye süreci, başta Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti olmak üzere, Anadolu'da bulunan subayların sürece karşı tutumları siyasi gelişmeler değerlendirilerek ele alınmıştır. İzmir'in işgali sonrası, halkta oluşan direniş gayesini ve Kuvayı Milliye hareketinin başta askerî yönleri olmak üzere siyasi, sosyal ve ekonomik dinamiklerini analiz eden Türkmen, milis güçlerden oluşan Kuvayı Milliye'den düzenli orduya geçiş aşamalarını detaylarıyla incelemiştir. Çalışmada, hakkında birtakım ihtilafların bulunduğu Millî Mücadele dönemi, birincil kaynaklardan tarafsız bir gözle değerlendirilmiş; bu dönemle alakalı daha önce sathi tespitlerin yapıldığı hadiseler detaylı biçimde irdelenmiştir.

Kitapta, ilk olarak Birinci Dünya Savaşı öncesinde, ordunun durumuna temas edilmiş; ardından Birinci Dünya Savaşı yıllarında ordu teşkilat ve teçhizat paralelinde değerlendirilmiştir. Yazar, kitabın konusu olan ordunun yeniden yapılanması sürecini üç ana başlık altında incelemiştir. Mütareke döneminde Osmanlı ordusunu ilk bölümde değerlendiren Türkmen, ikinci bölümde Kuvayı Milliye dönemini, hem terhis edilmekte olan ordunun hem de halkın direniş amaçlı kurduğu milis kuvvetler nezdinde analiz etmiş ve ordudan milis kuvvete geçiş sürecini irdelenmiştir. Üçüncü ve son bölümde ise, milis güçlerin oluşturduğu Kuvayı Milliye hareketinden, düzenli orduya geçiş süreci işlenmiştir. Bu üç ana başlık altında toplanan geçiş evreleri, siyasi, ekonomik ve sosyolojik parametreleri barındıran alt başlıklar ile tahlil edilmiştir. Bu yöntem, ordunun yeniden yapılanması sürecini sınırlı bir askerî analizden ziyade, değişen İstanbul hükümetleri, İstanbul'un ve İzmir'in işgali, T.B.M.M.'nin kurulması gibi süreci doğrudan etkileyen siyasi gelişmeleri içinde barındırarak, kapsamlı bir değerlendirmenin

229

Güvenlik
Stratejileri

Yıl: 10

Sayı:19

yapılmasını sağlamıştır. Bütün değişkenlere kronolojik bir sıra ile ayrı başlıklar altında değinilmesi, askeri gelişmelerin açıklayamadığı veya yetersiz kaldığı olayların net olarak anlaşılmasına yardımcı olmuştur.

Yazar, “*1. Dünya Savaşı Öncesinde Ordunun Durumuna Genel Bir Bakış*” başlığı altındaki giriş bölümünde, ilk olarak, ordunun Tanzimat döneminde geçirdiği yenileşme sürecine değinmiştir. Müteakiben, Abdülhamit dönemi Türk-Alman yakınlaşmasının subaylara etkisi üzerinde durmuş; Alman Romantik Akımı doğrultusunda yetişen subayların İkinci Meşrutiyet’in ilanında oynadığı rol ve sonrasında mektepli-alaylı subayların yaşadığı kişilik-kimlik çatışmalarını analiz etmiştir. Yazar, İttihat ve Terakki iktidarından sonra ordunun gençleştirilmesi ve ıslahı için yapılan bir dizi reform hareketlerinin neden olduğu ordunun siyasallaşması sürecini ve bunun Balkan Savaşı’na yansımalarını değerlendirmiştir.

“*1. Dünya Savaşı ve Mondros Mütarekesi Döneminde Ordu*” başlığı altındaki birinci bölümde, Birinci Dünya Savaşı’nda Osmanlı ordusunun teşkilat ve teçhizat bakımından değerlendirilmesi yapılmış, savaşın kaybedilmesi sonrasında mütareke şartlarına göre ordunun nasıl ve neye göre tasfiye edileceği işlenmiştir. Mütareke sonrası, Anadolu’ya çekilen Osmanlı ordularının mevcut durumu ve ordu komutanlarının mütareke karşısındaki tutumları ayrı başlıklar altında incelenmiştir. Buna paralel olarak, İttihat ve Terakki’nin tasfiyesinden sonra iktidara gelen Hürriyet ve İtilaf Fırkası’nın ve Sultan Vahdettin’in ordunun terhisi ve mütarekeye karşı tutum ve davranışları tarihsel anekdotlarla anlatılmıştır.

Eserin “*Kuvayı Milliye Döneminde Ordunun Yeniden Düzenlenmesi Faaliyetleri*” başlığı altındaki ikinci bölümünde, ilk olarak Mütareke Dönemi’nden Kuvayı Milliye dönemine geçişte orduyu ayakta tutmak için Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti ve Harbiye Nezaretî’nin gayretleriyle teşkil edilen “*Ordu müfettişliği*” uygulamasına değinilmiş; buna karşı olarak Damat Ferit Hükûmetlerinin Anadolu’ya gönderdiği Nasihat Heyetleri’nin faaliyetleri değerlendirilmiştir. Müteakiben ordu müfettişlerinin görev ve yetkileri, padişah iradeleri ve Harbiye Nezaretî’nin yazışmaları kaynak gösterilerek tasvir edilmiş; bu yeni göreve mensup subayların

devlet merkezi ve işgal devletleriyle münasebetleri kronolojik olarak anlatılmıştır. Bu hususta özellikle 3. Ordu Müfettişi Mustafa Kemal Paşa'nın, Kuvayı Milliye öncesi, millî direnişi oluşturmak için faaliyetleri karşılaşılan siyasi hadiseler eşliğinde detaylı olarak irdelenmiştir. İzmir'in işgali sonrası, işgale karşı halkın tepkisi, Kuvayı milliye oluşumunun sosyolojik altyapısı ve Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti'nin harekete karşı yaklaşımları incelenmiştir. Bunlara paralel olarak, Saray ve Damat Ferit Paşa hükümetinin Kuvayı Milliye oluşumuna karşı, halkı ve askerleri merkezi otoriteye bağlamak için giriştiği Askerî Şura ve Tahkik Heyetleri'nin faaliyetleri detaylı biçimde ele alınmıştır. Lakin bu teşkillerin yapısı incelenirken, önceki bölümde anlatılan yapının tekrar zikredilmesi bölümün olması gerekenden uzamasına yol açmıştır. Son kısımda ise, Ali Rıza Paşa Kabinesi'nin Kuvayı Milliye hareketine karşı değişen tutumu ve Anadolu-İstanbul hattının münasebetleri işlenmiştir.

Eserin “*Kuvayı Milliye'den Düzenli Orduya Geçiş ve Ordunun Yeniden Yapılanması*” adlı üçüncü bölümünde, gayri nizami harp kuramını benimseyen Kuvayı Milliye hareketinin işgale karşı nihai çözümü sağlayamamasından dolayı düzenli orduya dönüştürülme çabaları anlatılmıştır. Bu hususta Enver Paşa'nın kurduğu Teşkilatı Mahsusa başta olmak üzere Karakol ve Felah Cemiyetleri gibi milis kuvvetlerin düzenli orduya geçiş sürecindeki faaliyetleri detaylı bir şekilde incelenmiş; bu oluşuma karşı İstanbul ve işgal güçlerin tutumları ve muhalefetleri tarihsel anekdotlarla değerlendirilmiştir. Son olarak, İstanbul'un müttefik güçler tarafından resmen işgali sonrası, Erkânı Harbiye-i Umumiye Riyaseti'nin yeniden teşkilatlanması, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin ilanı ile birlikte meclis hükümeti ordusunun, iaşesini, ikmalini, silah ve mühimmat gibi teçhizatını tedarik edecek olan Milli Müdafaa Vekâleti'nin kuruluş süreci birincil kaynaklardan yararlanılarak anlatılmıştır.

Yazar, “*Sonuç*” bölümündeki tespitinde, İkinci Meşrutiyet'ten itibaren gün geçtikçe siyasileşen, Balkan ve Birinci Dünya Savaşları'ndaki hezimetlerin sorumlusu olarak gördüğü ordunun mütareke döneminden sonra başta İstanbul hükümetlerinin askerî kanadı olan Harbiye Nezareti ve Erkânı Harbiye-i Umumiye Riyaseti'nin gayretleri ve uzun

bir dönem halktan izole olmuş subayların, bu sefer halktan aldıkları güç neticesinde üzerlerine düşen görevleri yerine getirdiklerini ve bağımsız bir Türk Devleti'nin doğuşuna zemin hazırladıklarını çalışmasında işlediği başat konulara atıfta bulunarak izah etmiştir.

Eser, Başbakanlık Osmanlı Arşivi ve Genelkurmay ATASE Başkanlığı Arşivi'nde bulunan birincil kaynaklara dayanmış; farklı görüşlerin benimsendiği yerli ve yabancı ikincil kaynaklar mukayese edilerek kullanılmıştır. Yine Damat Ferit Paşa-Atatürk, Atatürk-Vahdettin gibi popüler kültürde suiistimal edilen ilişkileri rasyonel kaynaklarla açıklayarak hamasetten uzak bir şekilde tasvir etmesi açısından, bu kitap, ezber bozan bir çalışmadır. Eserde dönemin gazete ve dergilerinin incelenmesi, çalışmanın sosyolojik bir tabana oturmasına olanak vermiştir. Yazarın olaylara diyalektik bir yaklaşım benimsemesi, okurun birincil kaynakların doğrultusunda kendi yorumunu yapabilmesine de yardımcı olmuştur. Ayrıca ihtilafli hadiselerin ve kararların, birincil kaynaklarını kitabın sonundaki "Ek'ler" bölümünde kullanması, kitabın itibarını arttırmaktadır.

Eser, biçim olarak, sade ve akıcı bir dille yazılmıştır. Her ne kadar belgelere dayanan bir akademik çalışma olsa da, yazarın konuyu romansal bir üslupla anlatması, çalışmanın keyifle okunmasını sağlamıştır. Eserde, tasvir edilen bir olayın veya bir kavramın diğer bölümlerde aynı cümleler kullanılarak anlatılması, tekrarlara yol açmıştır. Bunun dışında, dönemin olağanüstü şartlarına rağmen bazı bölümlerde kitabın temel konusuna aykırı olarak siyasi cereyanların askeri gelişmelerin önüne geçmesi, kitabın siyasi içerikli bir çalışma olarak algılanmasına neden olmaktadır. Eserin içerik olarak objektif ve birincil kaynaklara dayanması, "Ulus Devlet" inşa sürecinde geçmişte çok kez manipüle edilen bir dönem olan Milli Mücadele yıllarının tam olarak anlaşılması açısından kaynak bir çalışmadır.

Mehmet Mert ÇAM

Stratejik Araştırmalar Enstitüsü

ATATÜRK: MODERN TÜRKİYE'NİN KURUCUSU DÂHİ GENERALDEN LİDERLİK ÜZERİNE DERSLER

Austin BAY

İstanbul: Pegasus Yayınları,2013, 256 sayfa, ISBN: 978-605-343-144-2.

Eser, Amerika Birleşik Devletleri Kara Kuvvetleri'nde görev yapmış, Texas Austin Üniversitesi'nde strateji dersleri vermekte olan, çeşitli dergi ve gazetelerde makale ve yazı yazan Emekli Albay Austin Bay'in Mustafa Kemal'in başta liderlik yönleri olmak üzere askerî hayatını incelediği akademik çalışmasıdır. Bay, Atatürk'ün askerî liderlik sırlarını inceleyip, onun dünyanın en büyük askerî liderleri arasındaki yerini doğrularken, aynı zamanda onun mirasının 21. yüzyıldaki yansımalarını ele almaktadır.

Eserin, giriş bölümünde öncelikle I. Dünya Savaşı'nın genel bir portresi çizilmiş ve Avrupa'daki orduların gelişen teknoloji sayesinde zaferi hızlı ve kesin bir şekilde elde etmeyi amaçladığı belirtilmiş, akabinde de bunun ters bir etki yarattığını ve orduların bitmek bilmeyen siper hatlarıyla yerinden kımıldayamaz hale geldiğini ve taarruz hareketlerinin muazzam can kayıplarına yol açtığını söylenmiştir.

Buradan yola çıkan yazar, I. Dünya Savaşı'nın en kritik savaşlarından biri olan Çanakkale Savaşı'nda Mustafa Kemal'in askerî dehasının savaşın kazanılmasında oynadığı kritik role değinmiştir. Dâhi bir liderin özelliklerini sıralayan Austin Bay, mevcut durumu hızlı bir biçimde kavrama, analiz etme, karışıklığın ve olayın canlılığından sıyrılıp avantajlı sonuçlara gidecek yol haritasını oluşturma gibi hususların Mustafa Kemal Atatürk'te fazlasıyla olduğuna dikkat çekmiştir. Askerî liderliğindeki ileri görüşlülüğün, olayları etraflıca ve hızlıca değerlendirmesinin ve gerçekçiliğinin onu dünyanın en önemli komutanları arasına soktuğunu vurgulayan Bay, Atatürk'ün bu özelliklerinin sadece askerî alanda kalmadığını ve devlet adamı kimliğinin de bahsi geçen özelliklerden ötürü üstün başarılar kazandığını belirtmiştir.

233

Güvenlik
Stratejileri

Yıl: 10

Sayı:19

Büyük askerî teorisyen ve stratejisyen Carl Von Clausewitz'in liderlik üzerine olan düşünce ve sözlerini de referans alan yazar, Mustafa Kemal'in Çanakkale Savaşları ve önceki mücadelelerinde rütbesi yüksek olmayan bir subay olsa dahi savaşın politikanın devamı olduğu ve ondan asla ayrılmadığı gerçeğini görmesi bakımından eşsiz bir karaktere ve akıla sahip olduğunun altını çizmiştir.

Eserin giriş bölümünün devamında da Atatürk'ün politik kariyerinde tıpkı askerî kariyerinde olduğu gibi olayları hızlıca kavraması ve bütünü görebilme kabiliyetinin ele alınması devam etmiştir. Özellikle Atatürk'ün hayalperest yayılcılıktan uzak durması, onun aynı zamanda politik bir stratejik akıl olduğunu göstermesi açısından önemli bir örnek olarak ele alınmıştır; çünkü yazara göre Atatürk uluslararası sistemde ulusal çıkarlara ulaşmanın yolunun savaş ile değil; ancak barış ile olacağını görece kadar ileri görüşlülüğe sahip birisidir.

Eserin giriş bölümünün ardından, yazar Mustafa Kemal'in doğduğu bölge olan 19. yüzyıl Rumelisini konjonktürel açıdan derinlemesine inceleyen Austin Bay, Atatürk'ün barut fıçısına benzeyen bir bölgede mücadelenin içinde yer alan ve imparatorluğun çöküşüne bizatihi şahit olan bir gençlik yaşadığını vurgulamıştır.

Austin Bay kitabın devamında, Mustafa Kemal'in 1904 senesinde Harp Akademilerinden mezun olmasının ardından Suriye'deki 5'inci Ordu'ya olan atamasını detaylı bir şekilde ele almış ve özellikle Suriye'deki tecrübelerinin onun başta Arap-Türk ayrımı olmak üzere imparatorluktaki yozlaşmışlık ve halifeliğin gücünün Türk olmayan Müslümanlar arasında azaldığı hususlarını gözlemlemek açısından oldukça önemli bir yere sahip olduğuna dikkat çekmiştir.

Eserde ele alınan ilgi çekici konulardan biri de, yazarın, Atatürk'ün liderlik vasıflarını ilk defa özgürce tatbik etme ve tam yetkiyle sahada kullanma olanağı yaşadığı 1908 yılındaki Trablusgarp Eyaletine gerçekleştirdiği sürgün-görev tarzı misyon olduğu iddiasıdır. Özellikle İttihat ve Terakki yönetimine soğuk bakan kabileler, yerel eşraflar ve otonomiye sahip aşiretlerin oluşturduğu eyalette, Mustafa Kemal başrol oyuncusu olarak, elindeki kısıtlı imkânları en iyi şekilde kullanmak suretiyle bölgedeki sorunları ve anlaşmazlıkları oldukça

pragmatik ve başarılı bir şekilde çözmeye haiz olmuştur. Dolayısıyla Bay, burada yaptığı harekâtların, planların ve eylemlerin Mustafa Kemal açısından liderlik yeteneklerini olağanüstü geliştirme fırsatını sunması açısından paha biçilemez derecede önemli olduğunu belirtmiştir.

1911 Trablusgarp Savaşı esnasında Mustafa Kemal'in Tobruk ve Derne'de kazandığı başarıların açık bir şekilde iç yüzünün anlatıldığı daha sonraki bölümlerde onun burada gerçekleştirdiği örgütleme, planlama ve olaya hâkim olma şeklindeki özellikleri ele alınmıştır.

Bay, Atatürk'ün Trablusgarp'ta gerçekleşen savaş esnasında gözlemlerinden yola çıkarak edindiği tecrübelerin analiz süzgecinden geçirilmek suretiyle incelendiğinde, Trablusgarp Savaşı'nda uyguladığı benzer başarılı taktikleri Gelibolu Yarımadasında da uyguladığını dile getirmiştir. Bu bağlamda, Trablusgarp'ta yaşadığı tecrübe aslında Mustafa Kemal'in yakın gelecekte karşılaşacağı makro mücadelenin mikro bir örneği olmuştur.

Yazar, Trablusgarp Savaşı'nın hemen akabinde başlayan Balkan Savaşlarını da ele almış ve savaş esnasında Mustafa Kemal'in, savaşın imkânsızlıkları içerisinde kazandığı küçük ama önemli başarılarla değinmiştir. Buradan hareketle, yazar, Mustafa Kemal'in tecrübelerinin gelecekte gerçekleşecek Çanakkale Savaşı'nın bir ön plesibiti olduğu iddiasında bulunmuştur.

Eser, Atatürk'ün Trablusgarp Savaşı'ndaki çıkarma muharebeleri ve Balkan Savaşlarında özellikle Şarköy Harekâtı başta olmak üzere amfibi operasyonlara bizatihi şahit olmasını ve bunların içerisinde yer almasını ele alırken, Mustafa Kemal'in bu ön tecrübelerinin kendisine Çanakkale Savaşı esnasında oldukça yardımcı olduğunu iddia etmiştir.

Buradan hareketle Çanakkale Savaşı'nın içinde Mustafa Kemal'in oldukça öneme sahip rolünü üstüne basarak anlatan yazar, onun ayrıca geri planda kalmış başarılı Doğu Anadolu görevini yalın bir şekilde ele almıştır.

Mustafa Kemal'in Suriye-Filistin cephesindeki rolünü de ele alan yazar, bundan sonraki süreçte Atatürk'ün Türk Kurtuluş Savaşı'ndaki rolünü, onun örgütsel planlama becerilerini, liderlik özelliklerini ve başarılarını, gelişmiş vizyonunu ele almış ve batmış

olan bir imparatorluğun küllerinden nasıl bir modern ulus devlet yaratılma sürecine gidildiğini incelenmiştir.

Günümüz Türkiye'sindeki güncel tartişmaları ele almak suretiyle onun siyasi açıdan mirasının konumunu ve durumunu okuyucuya anlatmaya alışan Bay, kitabın sonunda Atatürk devrimlerinin farklı fraksiyonların bakış açıları eşliğinde h lihazırda tartişıldığını belirtmekteyse de, Atatürk'un reformlarının Türkiye'yi iyi yönde değiştirdiğini ve şahsının da hâlâ dünyadaki politikacılara ve reformculara örnek teşkil ettiğini belirtmiştir.

Sonuc olarak, kitap Mustafa Kemal Atatürk'un devrimlerinin detaylı bir incelemesinden ziyade, onun askerî, siyasi ve psikolojik olmak üzere üç ana başlık altında liderlik vasıflarının incelendiği bir araştırma kimliğine sahiptir. Atatürk'un dâhi özelliklerinin geçmişini küçük ayrıntılarla gösteren ve detaylandıran eser, bu bağlamda Mustafa Kemal ile ilgili kalıplaşmış bilgilerden ve söylemlerden uzak durmak isteyen okuyucular açısından faydalı olabilecek bir kaynak niteliğindedir.

236

Security
Strategies

Year: 10

Issue: 19

Caner KUR

Stratejik Araştırmalar Enstitüsü